

sosial kateqoriya kimi cəmiyyətdə təhsil prosesinin vəziyyətini və səmərəliliyini göstərir, habelə şəxsiyyətin vətəndaşlıq, məişət və peşə səriştəliliyinin cəmiyyətin (müxtəlif sosial qrupların) tələblərinə uyğunluğunu nümayiş etdirir. O, təhsil müəssisəsinin fəaliyyətini xarakterizə edən müxtəlif aspektlərin (təhsilin məzmunu, təlimin forma və metodları, kadr tərkibi, tədris və maddi-texniki bazanın vəziyyəti və s. göstəricilər) məcmusu ilə müəyyən olunur, bunların vasitəsilə də təhsil alanların səriştəliliyinin inkişafını təmin edir.

Müasir innovasiyalı iqtisadiyyatın ən aktual problemlərindən biri biliyin rolunun artması və iqtisadi artımın, tərəqqinin təmin edilməsində onun ən mühüm əhəmiyyətli resurslardan birinə, yəni intellektual kapitala çevrilməsidir. Yeni bilklər onu istifadə edən müəssisənin bazar dəyərini və rəqabətqabiliyyətliliyini yüksəltdiyi üçün bu biliyə müəssisənin strateji əhəmiyyətli ehtiyatlarından biri kimi baxmaq olar. Ona görə də son illər əmtəə və xidmətlərin istehsalında intellektual kapitalın rolu getdikcə artmaqdadır. 21-ci əsrin əvvəllərində yüksəktexnologiyalı amerika şirkətlərində intellektual kapitalın dəyəri kapitalın ümumi dəyərini 80%-ə qədərini təşkil edirdi. Əgər cəmiyyətin sənaye (industrial) inkişafı mərhələsində məhsulların istehsalında hada çox xammal, materiallar, enerji resursları, iş qüvvəsi tələb olunurdusa, artıq postindustrial və informasiya cəmiyyəti fiziki resurslardan çox, intellektual resursların, yəni biliyin istifadəsinə ehtiyac yaratmışdır ki, bu da yaradılan yeni məhsul növlərində, yeni texnologiyalarda, yeni vərdişlər, bacarıqla, istehlakçılarla yeni münasibətləri sistemində özünü təzahür etdirir, çünki müasir iqtisadiyyatda bilik inkişafın lokomotivi rolunu oynayır. İntellektual kapital, xüsusi biliklər və kommunikasiya təkcə yaradılan yeni dəyərin amili kimi çıxış etmir, həm də müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyinin mühüm hərtləndirici amili rolunda çıxış edir.

Ədəbiyyat:

- 1.İsmayılov V.B. Strateji menecment. Bakı, 2018.
- 2.Əliquliyev R.M. İqtisadi proseslərdə informasiya texnologiyaları. Bakı 2019.

İKT VASİTƏSİLƏ TƏHSİLİN KEYFİYYƏTİN YÜKSƏLDİLMƏSİ

Nəcəfova Günel Alim qızı
Mingəçevir Dövlət Universiteti

Vaxt bir orbit üzrə gələcəyə doğru hərəkət edir. Uşaq kimi doğulub ahıl bir şəxs kimi həyatımızı tamamlayırıq. Zaman axınında bizi nələrin gözlədiyini təbii ki, bilmirik. Yüz illər boyunca insanlar öz həyatlarını standartlara uyğunlaşdırmağa çalışıblar. İnsanlar daim gələcəyə böyük maraq göstəriblər. Hadisələrin tez-tez dəyişməsi, problemlərin yaranması sürətli inkişaf əslində dünyanın nə qədər sirli bir məkan olmasından xəbər verir.

Həyatlarını davam etdirmək, maddi tələbatların ödənilməsi kimi öhdəliklər insanların üzərinə düşən çətin vəzifələrdir. İnsanlar həyatlarını yaxşılaşdırmaq üçün müxtəlif resurslardan, alətlərdən istifadə edirlər. Alətlərin hazırlanması isə yüksək bilik tələb edən prosesdir. Təkmilləşən alətlər həyatımıza texnologiya adı ilə daxil

olmağa başladı. Təbii ki, buda tərəqqi ilə nəticələnir.

Keçmişə nəzər yetirdikdə görə bilirik ki, tarixi inkişaf zamanı üç mühüm global sosial-texniki tərəqqi qeyd olunur.

1. Aqrar dəyişiklik
2. sənaye inqilabı
3. informasiya inqilabı

Sənaye inqilabı informasiya inqilabı üçün təkan rolunu oynadı. İnformasiya inqilabının digər adı “bilik cəmiyyəti”dir. Sənaye cəmiyyətindəki maddi sərmayənin yerini bilik cəmiyyətində bilik və insan sərmayəsi tutur. Sənayə cəmiyyətində qol gücünün yerinə bilik cəmiyyətində beyin gücü alternativdir.[3, s.254] Sonuncu inqilab müasir informasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə sosial həyatın informasiyalaşdırılması prosesi kimi reallaşır və günümüz ən aktual prosesindən birinə çevrilmişdir. Elm və texnologiya arasında qırılmaz bağlılıq var. Yüksək texnologiya elmdən aslıdır. Elm isə biliyə əsaslanır. Bilik dünyanın məhsulu, təcrübəsidir. Bilik daim sıçrayışa doğru gedir. Elmlə bilik birləşib yeni istehsal forması yaradır. XX əsrin ikinci yarsında fərdi kompüterlər istehsal olunsada ictimai məkanda sıx istifadə olunmamışdır. Buna səbəb yeni kəşfin insanların həyatına sürətli daxil olmasına və mütəmadi istifadə imkanının aşağı olmasına qarşı ümüdsizlik idi. Bu sahədə araşdırmalar aparan elmi işçilər isə belə qənaətə gəlirlər ki, “İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyası” sahəsindəki baş verən dəyişiklik hələ bu inqilabın başlanğıcıdır. Bunun üstünlükləri təkcə cəmiyyətin deyil həm də bəşəriyyətin ən dəyərlisi olan insanın özünü də dəyişəcək. Bu zaman təkcə maddi deyil mənəvi ehtiyacların ödənilməsində İKT inanılmaz bir seçim olacaq. Gələcəyimizin potensial qüvvəsi olan gənclər həm öyrənməyə daha çox meyilli həm də kənar təsirlərə daha çox aludə olan qüvvələrdir. Çağdaş şəxsiyyətin yeniliyə açıq olması təqdirə layiq bir haldır. Yeniliklər heç şübhəsiz ki, səhvlərsiz ötürülmür. Son illərdə insanlar həyat tərzinə çevrilmiş internet məhz belə yeniliklərdəndir. İnternet insanların bütünlükdə cəmiyyətin həyatına möcüzə kimi daxil olan informasiya kommunikasiya texnologiyasıdır. İstədiyimiz anda dünyadakı yenilikləri izləyə, operativ şəkildə istədiyimiz informasiyaları əldə əldə edə bilirik. Ehtiyacımız olan bütün informasiyaları anında kompüterimiz, mobil smartfonlarımızda tapa bilir, hansı yerdə və şərtlər daxilində olur-olsun rahatlıqla istifadə edilməkdədir. Artıq günlərcə, aylarca poçtalyon yolu gözləməyə gərək yoxdur. E-poçt, sosial internetdən istifadə edərək anında xəbərləşmək İKT həyatımıza gətirdiyi əvəzedilməz asanlıqlardan biridir. Dəyişən texnologiyaların inanılmaz bir tempə inkişaf etdiyi və üstün zəka sayəsində insan əli dəymədən idarə olunan robot sistemləri ilə qarşılaşdığımız zamanda uzaqdan təhsillə yanaşı online psixoloji söhbətlərdə populyar bir sahədir. Kompüter vasitəsi ilə online psixoloji testlər 1970-ci ildən etibarən ABŞ-da istifadə olunmağa başlanmışdır. Kütləvi informasiya vasitələri zəncirinə sosial media da daxil olmuşdur. Bu gün böyük bir kütlə məlumatları burdan alır, dünyada baş verən yenilikləri burdan izləyirlər. Əslində sosial media virtual alətdir, internetə əsaslanan tətbiq etmədir. Aparıcı dövlətlər bu gün “İnformasiya Dünyası” adı altında elmi müzakirələr, tədbirlər keçirirlər. Təşkil edilən tədbirlərin ana xəttini informasiya texnologiyaları təşkil edir. Yeni nəslin informasiya cəmiyyətinə uyğun formalaşması təhsil sisteminin qarşısına vəzifə kimi qoyulur. Təsadüfüdür deyildir ki, informasiya

cəmiyyəti üzrə ümum dünya sammitlərində (Cenevrə, 2003-cü il və Tunis, 2005-ci il) qəbul edilmiş sənədlərdə ölkələr qarşısında bir sıra vəzifələr müəyyənləşdirilmişdir. Həmin vəzifələr sırasında təhsilə də xüsusi diqqət yetirilmişdir. [1, s.163] Bu konfrans sübut etdiyi bu işdə təkcə yüksələn dövlətlər deyil eyni zamanda biznes və vətəndaş cəmiyyətinin nümayəndələri, yüksəlməyə doğru gedən dövlətlərdə maraqlıdı və onlar vahid fikir ətrafında birləşib eyni tərəfdən çıxış etmək istəyirlər. Tunis öhdəlikləri sənədində qeyd olunduğu kimi hər il “17 may Ümumi Dünya İnformasiya Cəmiyyəti Günü” kimi qeyd olunmağa başladı. Bu öhdəliklərə üzv olmuş dövlətlər qarşıya çıxma biləcək problemlərin anında həlli üçün bütün güclərini səfərbər etməli idilər..

2013-cü il ölkəmizdə İKT ili elan olunmuşdur. Ölkənin birinci peyki “AzərSpace” orbitə buraxılmışdır. İKT ili çərçivəsində həmçinin 2013-cü ildə “ASAN Xidmət” mərkəzi fəaliyyətə başlamışdır. Hal-hazırda şəbəkənin 19 xidmət mərkəzi vardır. Mərkəz İKT yeniliklərini tətbiq etməklə əhalinin sosial tələblərinin ödənilməsi işini asanlaşdırır. Mərkəzdə 25-dən artıq xidmət sahəsi vardır ki, bunlar sayəsində vətəndaşın problemləri yerində tez bir zamanda həllini tapır. Elektron hökumət portalı daxilində “ASAN Ödəniş, Viza, Finas” xidmətləri mövcudd “ASAN Ödəniş” www.asanpay.az ödəniş portalı və terminallar vasitəsi ilə daxil olunur. Əhali qısa zamanda cərimə, kredit, rüsum, icarə haqqını ödəyə bilər. “ASAN Viza” www.evisa.gov.az portalı vasitəsi ilə xidmət göstərir. Xarici vətəndaşlara və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə tez bir zamanda viza verilməsini təmin edir. “ASAN Finas” məqsədi e-bank, e-maliyyə, sistemlərə elektron çıxışın yaradılmışdır. Elektron hökumət portalında dövlət-vətəndaş (G2C), dövlət-biznes (G2B), dövlət-dövlət (G2G) xidmətləri həyata keçirilir. İKT nüfuz etdiyi sahələrdən biri təhsildir. Təhsilalanın vətəndaşlıq mövqeyi tutmaqda, biliklərin sistemləşdirilməsində, proqramlaşdırılmasında İKT rolu böyükdür. Bu gün bütün aparıcı ölkələrin təhsil sistemində nəzərə çarpan bir yenilik vardır. Bu işə çox şaxəli quruluşa malik olan “Vahid İnformasiya Təhsil Məkanının” qurulmasıdır. Bu işə olduqca dəyişkən bir prosesdir. İlk olaraq bu uzun sürən prosesə universitetlərdən başlanılır. Uzun sürən işdə ilk addım toplanmış məlumatların resurs halına salınması, proqramların tərtibi, pedaqoji vasitələrin təmin olunmasıdır. Nəzərə alınması vacib məsələlərdən biri “Elektron resurs mərkəzinin yaradılmasıdır.” Layihənin məqsədi Universitetin tədris prosesində istifadəsi üçün kağız daşıyıcıları üzərində olan mövcud tədris metodik materiallar mühazirə mətnlərinin həmçinin, internetdə olan tədris əhəmiyyətli resursların yeni elektron kitab və virtual nəşirlərin seçilib xüsusi serverdə yerləşdirilməsi, tələbələrin müstəqil işinin təşkilində onların imtahan və zəifləmə hazırlaşmasında bu resurslardan istifadə imkanları yaradılmasıdır. Bu layihənin icrası gələcəkdə universitetin tədris-elektron kitabxanasının yaradılmasına, Universitetdə vahid informasiya təhsil məkanının formalaşmasına təkan ola bilər. [2, s.63]

Ədəbiyyat:

1. Mərdanov M. Azərbaycan təhsili yeni inkişaf mərhələsində. Bakı:Çaşıoğlu. 2009. 526 s.
2. Təhsildə qloballaşma və İKT mövzusunda beynəlxalq konfransın

materialları., 17-19 may, Bakı, 2008.

3. Təhsilin modernləşdirilməsinin elmi-nəzəri problemləri. Bakı: Mütərcim, 2015. 450 s.

4. Veysova Z. Fəal interaktiv təlim: Müəllimlər üçün vəsait. Bakı, 2007.156 s.

ALİ MƏKTƏB TƏLƏBƏLƏRİNİN TƏRBIYƏSİNİN SOSIAL- PEDAQOJİ ƏSASLARI

*Tanrıverdiyeva Zülfüyyə Vaqif
İsmayılova Aysən Fəxrəddin
Mingəçevir Dövlət Universiteti*

Ali məktəblərdə tələbə şəxsiyyətinin inkişaf prosesində özünütəhsilin, özünütərbiyənin, özünü təkmilləşdirmə cəhdinin rolu çox böyükdür. Təlim və tərbiyə tələbəni özünütəhsilə və özünütərbiyəyə cəlb etmirsə, deməli, məqsədamüvafiq deyil. Doğrudan da, ən məzmunlu, ən maraqlı mühazirə tələbənin şəxsi idrak fəaliyyəti ilə möhkəmləndirilməzsə, öz-özlüyündə mütəxəssis hazırlığını təmin edə bilməz. Qanunauyğun olan budur ki, xarici təsirlər tələbənin daxili aləmi ilə şərtlənir. Xarici aləmin tələbəyə göstərdiyi hər bir təsir onun keçmiş yaşantıları ilə bağlıdır. Deməli, pedaqoji təsirlər artıq kök salmış olan müsbət keyfiyyətlərə əsaslandığı halda daha effektiv olur. Tələbənin psixikası, davranış və fəaliyyət motivləri, fərdi keyfiyyətləri onun bir şəxsiyyət kimi inkişafının daxili amilləridir. Qanunauyğun haldır ki, psixi inkişaf düz xattla getmir. Bu eynilə tələbənin də psixi inkişafına aiddir. Bu, onda öz ifadəsini tapır ki, psixi proseslər və fərdi keyfiyyətlər müxtəlif zaman və məkan kəsiyində, həm də ayrı-ayrı tələbələrə özünəməxsus formada inkişaf edir. Bu isə o deməkdir ki, ali məktəbdə təlim və tərbiyənin nəticələri tələbələrin malik olduqları şəxsi keyfiyyətlərdən, ixtisasa və təlim əməyinə münasibətlərindən, kollektivə və özünə yanaşma tərzindən asılıdır. Deməli, mütəxəssis tərbiyəsi təkcə optimal daxili və xarici amillərdən deyil, həm də tələbənin daxili psixi inkişaf qanunauyğunluqlarından asılıdır. Pedaqoji təsir o zaman effektiv olur ki, onun məzmun və formaları həm təlim-tərbiyənin məqsədinə, həm də tələbənin yaş, fərdi və sosial xüsusiyyətlərinə uyğun olsun. Ali məktəbdə təlim və tərbiyənin vəhdətini müəllim yalnız o zaman təmin edə bilər ki, təlim-tərbiyə məqsədlərini real surətdə kursdan-kursa keçdikcə, tələbənin inkişaf dinamikasına uyğun tərzdə müəyyənləşdirsin, müvafiq mütəxəssisin professioqramını yaxşı bilsin. Ali məktəbdə hər bir fənnin məzmunu müəyyənləşdirilərkən tədris fənninin qarşısında duran təhsil vəzifələri ilə yanaşı, tərbiyə məqsədləri də konkretləşdirilməlidir. Ona görə də hər bir müəllim tədris etdiyi fənnin məzmunu vasitəsilə tələbəyə hansı əxlaqi keyfiyyətləri aşılamaq mümkün olduğunu bilməli, gələcək mütəxəssis üçün zəruri olan idraki, əxlaqi, estetik, fiziki keyfiyyətləri, fəaliyyət və davranış normalarını aydın təsəvvür etməlidir. [3, s.25]. Respublikamızda iqtisadi, siyasi, mənəvi inkişafın gələcək üfüqləri onun hər bir vətəndaşının şüurkılığından. intizamından, idraki və yaradıcı fəaliyyətindən asılıdır. Deməli, qarşıda duran quruculuq vəzifələrini həyata keçirmək üçün vətəndaşların tərbiyəsi daha yüksək səviyyəyə qaldırılmalı, bu məqsədlərin yerinə yetirilməsi təmin edilməlidir. Tərbiyə prosesinin dialektikası insanın fərdi